

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजिलास
 माननीय न्यायाधीश श्री तेजबहादुर के.सी.
 माननीय न्यायाधीश डा. श्री मनोजकमार शर्मा
 आदेश

मुद्दा:- उत्प्रेषण।

०७५-WO-०९४६

जनहित संरक्षण मठको तर्फिकाट अधिकारप्राप्त र आपनो हकमा समेत कार्यकारी अध्यक्ष वरिष्ठ अधिकारी श्री प्रकाशमणी शर्मा १ निवेदक

विरुद्ध

नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा भूमिपरिषद्को कार्यालय समेत १ विपक्षी

यसमा निवेदकको तर्फिकाट रहनुभएको विद्वान वरिष्ठ अधिकारीहरू श्री प्रकाशमणी शर्मा, श्री दिनेश चिपाई, डा. श्री अमर पन्त, डा. श्री सुर्य दुगेल तथा विद्वान अधिकारीहरू श्री विष्णुप्रसाद भुपाल, श्री किशोरकुमार विट, श्री खगेन्द्र सुवेदी, श्री शम्भुप्रसाद पोखरेल, निवेदक श्री सन्जय अधिकारी तथा विपक्षीहरूको तर्फिकाट विद्वान वरिष्ठ अधिकारी डा. श्री चन्द्रकान्त ज्वाली, श्री प्रकाशबहादुर के.सी., श्री रामकृष्ण निराला तथा विद्वान अधिकारीहरू श्री सिताराम अग्रवाल, डा. श्री रुद्र शर्मा, श्री लिलाधर उपाध्याय, श्री रेवतप्रसाद सरेल, श्री रमेशप्रसाद पिताल, श्री कुमारप्रसाद पराङ्जुली, श्री विकास मल्ल ठकुरी, श्री भवेश गौतम, श्री रमणकुमार कर्ण, श्री विनोदकुमार उपाध्याय, श्री विकास अग्रवालले गर्नुभएको यस जिकीर सुनियो।

निवेदनमा भिति २०६६/०८/१२ मा औद्योगिक प्रबर्द्धन बोर्डको १९० को बैठककाट सुनिधीनी शेषको संरक्षणको सारी धेरा पखालको पुर्व परिम तथा उत्तर तर्फ धेरा पखाल देखी १५ कि.मि. दुरी भित्र साथै सुमधीरी सडकको ८०० मिटर भित्र कार्बन उत्सर्जन गर्ने उघोगहरू स्थापना गर्न नदिने भनी निर्णय भएको र सो भन्दा धेरै नजिक ७/८ कि.मि. सम्माको दुरीमा रहेका सिमेन्ट लगायत विभिन्न उघोगहरू भएको प्रदूषणले सुमधीरीको प्राचीन स्मारक र पुरातात्त्विक अस्तित्वको रूपमा रहेका अशोक स्तम्भ लगायत मायादेवी मन्दिर र अन्य स्तुपाहरूसाई र स्थानीय जनताको स्वास्थ्यमा समेत प्रतिकूल प्रभाव पारिरोक्तो हुँदा त्यस शेषमा सञ्चालित सिमेन्टका उघोग लगायत अन्य प्रदूषणजन्य सम्पूर्ण उघोगहरूको उत्पादन र उक्त शेषको सडकमा १९ टन भन्दा बढीको बाह्य झमता भएको सार्वजनिक सवारी साधनकाट कर्त्ता पदार्थ ओसारपसार गर्ने कार्य तत्काल रोक्न सकाउनु भनी अन्तरिम आदेश जारी गरी पाउँ भनी भाग मरिएको हुँदा उपर्युक्त सम्बन्धमा अन्तरिम आदेश जारी हुने नहुने सम्बन्धमा विचार

d-108

JUN 19

गर्दा, विधयवस्तुको पृष्ठभूमि र प्रकृति हेतु धेरै गम्भिर र संवेदनशील विधय भएकोसे यसलाई अदालत र मुद्राका दुवै पदाले निवेदन जिकीरमा जेहिएका विभिन्न पदाहरूलाई अति सावधानीका साथ हेतुपने हुन्दै। निवेदन जिकीर हेतु एकात्मक लुम्बिनी स्मारक शेषलाई युनेस्कोले सरकीत ढेवमा राख्नु बघी उक्त ढेवमा स्थापना भएका उद्घोगहरू छन् भने अको तर्फे औद्योगिक प्रबद्धन चोइको १९० जी चैटकको निर्णय पदाहातु लुम्बिनी शेषको १५ कि.मी. बाटिर पर्ने भनि उद्घोग स्थापनाको लागि अनुमति प्राप्त गरी हाल सम्म उत्पादन मुरु गरि नसकेका उद्घोगहरू रहेका छन्। मुद्राको विकासवाट लुम्बिनी शेषलाई एकात्मक त्याही ०६६ साल अधिदेखि स्थापना भएका उद्घोगहरूवाट पनि उत्तर्ग भएको प्रदुषणवाट जोगाउनु आवश्यक छ भने उनीहरूको स्थानान्तरणमा विकल्पको व्यवस्था नभएसम्म उद्घोगहरूको संचालनलाई हतारो गरी नियन्वण र निरोध गरी हाल्न पर्ने अवस्था पनि देखिन आउँदैन। लुम्बिनी शेषको संरक्षण र उद्घोगहरूको व्यवस्थित रूपमा संचालन समेत एक साथ हुन पर्ने तथ्य प्रति केन्द्रित हुई हाल उक्त शेषको सडकमा १९ टन भन्दा बढीको पारबहन झमताको सार्वजनिक बाह्य संचालन हुई आइरहेको कार्यसे पनि त्यस शेषको सडकलाई कमजोर बनाई त्यसकाट पनि उत्पन्न भएर कैलिएको प्रदुषणले लुम्बिनी शेषका स्मारक समेतलाई असर परेको हुँदा उक्त शेषका सडकमा १९ टन भन्दा बढीका सामान ओसारपसार गर्ने ढुला मालवाहक सवारी साधनहरू आवागमन नगर्नु नगराउनु र साथै अब उप्रान्त यो निवेदनको अन्तिम दुडो नलागेसम्म लुम्बिनी विकास शेषको सीमा भन्दा १५(पन्ड) कि.मी. को दुरी भित्र प्रदुषण उत्सर्जन गर्ने कुनै पनि प्रकृतिको उद्घोग एवं अन्य कुनै पनि कलकारखाना स्थापना गर्ने इजाजत एवं अनुमती प्रदान नगर्नु र नगराउनु भनी सबौच्च अदालत नियमावली २०७४ को नियम ४९ बमोजिम अन्तरिम आदेश जारी गरिएको छ।

विधयवस्तुको गान्धीर्यता अनुसार उक्त लुम्बिनी विकास शेषको १५ कि.मी. भित्र साधिकमै अनुमती लिई हाल संचालन भै रहेका उद्घोगहरूको औद्योगिक उत्पादन कार्य तत्काल रोक्नु रोक्न सकाउनु भन्ने अन्तरिम आदेश माग भएको सम्बन्धमा विचार गर्दा, हालसलाई उक्त शेषका उद्घोगहरूको प्रदुषण नियन्वण गर्ने तर्फ सम्बन्धीत उद्घोग एवं घरेलु तथा साना उद्घोग कार्यसिय एवं उद्घोग विभागले आफ्नो कानूनी कर्तव्य पुरा गर्न बढी सजग एवं चनाखो रहन निरेशन गर्दै निवेदको उक्त माग सम्बन्धमा लुम्बिनी विकास शेषको संरक्षण गर्न र साथै उद्घोग संचालनका गतिविधिसँग सम्बन्धीत सम्पर एवं चौतर्फी शेषमा उद्घोग संचालनको अवस्था र स्थिती बारे विशेषज्ञका प्रतिवेदनका आधारमा गम्भीरतापूर्वक विचार गरी निर्णयमा पुग्नुपने र त्यस सम्बन्धमा प्रस्तुत रिट निवेदनको अन्तिम निर्णय हुँदाका बखत नै निक्यौल हुने विषय बस्तु रोको हुँदा निवेदको उक्त माग सम्बन्धमा हाल केही बोसि रहन, परेन।

उपरोक्त परियेतामा निम्न लिखित कुराहरूको पहिचान गर्न आवश्यक देखिएको हुँदा बन तथा चातावरण मन्त्रालयको सम्बन्धमात्राय वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, बन तथा चातावरण

d-108

JUN 19

Ans 12

मन्त्रालय सुमिक्षी विकास कोष, निवेदक र प्रत्यर्थी समेतको १/१ जना प्रतिनिधि रहने गरी बढीमा ३ जना विज्ञाहरू भएको एउटा समिति गठन गरी तल उल्लेखित विषयहरू समेतको विस्तृत रूपमा अध्ययन गरी 'धार महिनाभित्र प्रतिवेदन पेश गर्न लगाउने।

- (क) उक्त धोबमा स्थापित कुन कुन उद्योगहरू कहिले कहिले स्थापना भएका हुन्?
- (ख) ती कुन कुन उद्योगले के कस्तो प्रकृतिको कति कति प्रदूषण उत्सर्जन गर्ने गरेका छन्?
- (ग) दुरीको मापन आधार के हो?
- (घ) कुन कुन उद्योगले के कस्तो प्रकृतिको कति कति प्रदूषण उत्सर्जन गर्ने गरेका छन्?
- (ङ) ती मध्ये कुन कुन उद्योगबाट उत्सर्जित प्रदूषणले सुमिक्षी संरक्षित झेत्रलाई कति कति र कुनले बढी प्रभाव पारेको छ?
- (च) प्रदूषण नियन्त्रणतर्फ समय समयमा स्थानीय प्रशासन, जिल्ला स्थित धरेतु तथा साना उद्योग कार्यसिय र उद्योग विभागबाट निरिङ्गण गर्ने र सोमा नियन्त्रण गराउने र सो को अनुगमन गरी आवधिक प्रतिवेदन दिने कार्यहरू हुने गरेका छन् कि छैनन?
- (छ) उद्योगहरूमा प्रदूषण नियन्त्रण गर्ने के कस्तो यन्त्रहरू जडान गरिएका छन्? ती संयन्त्र प्रदूषण नियन्त्रण गर्ने तरफ पूर्णतः साधम एवं अमतायोग्य छन् छैनन? र ती भन्दा पनि क्षमतायोग्यका प्रदूषण नियन्त्रण गर्ने साधन जडान हुन र गर्न सकिने अवस्था छ छैन?
- (ज) सुमिक्षी संरक्षित झेत्र वरिपरिका ती उद्योगहरू प्रदूषण रहित तरिकाले सञ्चालन एवं तिनका उपयुक्त स्थानमा विस्थापनका विकल्पहरू के के र कस्ता हुन सक्छन्?
- सार्वे प्रस्तुत निवेदनमा प्रत्यर्थी चनाइएका बाहेक उक्त झेत्र वरिपरि रहेका इष्टा भट्टा लगायतका अन्य उद्योगहरू समेतले प्रस्तुत निवेदनको कारबाहीसँग सरोकार जोडन एवं जनाउन आवश्यक ठानेमा लिखित प्रतिबाद सहित प्रतिरक्षा गर्नेको लागि सूचना प्रकाशित भएका मितिले आटाका म्याद बाहेक १५(पन्थ) दिनभित्र उपस्थित हुन आउनु भनी यस अदालतबाट राष्ट्रिय स्तरको र सिद्धार्थनगर झेत्रबाट प्रकाशित हुने स्थानीय स्तरको एक, एक बटा पत्रिकामा सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गर्ने।
- उपरोक्तानुसार कार्य सम्पन्न भई आएपछि नियमानुसार गरी पेश गर्नु।

Dinesh

न्यायाधीश

Ans 12

न्यायाधीश